

2. KAPITOLA

Žaloba – obecný výklad

- I. Žaloba jako předěl mezi procesním a hmotným právem
 - II. Žaloba – součást emancipovaného procesního práva
 - III. Žaloba jako úkon jedince
 - IV. Forma žaloby
 - V. Přirozené náležitosti žaloby
 - VI. Formální (zákonem předepsané) náležitosti žaloby
 - VII. Žalobní skutek
 - VIII. Žalobní petit
 - IX. Vady v označení účastníků
 - X. Současná soudní praxe při odstraňování vad žaloby
-

Žaloba je procesním úkonem účastníka, kterým se zahajuje civilní řízení. České procesní předpisy poskytují soudům možnost zahájit řízení i nezávisle na vůli účastníků právního vztahu, který se má stát předmětem soudního projednávání. Ovšem jen u části nesporných řízení, která jsou vyjmenována v § 81 odst. 1 o. s. ř. Děje se tak formalizovaným úkonem soudu – usnesením o zahájení řízení.⁴⁷ Výjimečně je soudní řízení zahájeno přímo ze zákona – s řízením o určení otcovství je spojeno řízení o výchově a výživě nezletilého dítěte.⁴⁸

I. Žaloba jako předěl mezi procesním a hmotným právem

Civilní řízení je zahájeno v okamžiku, kdy žaloba dojde do dispozice soudu, popřípadě okamžikem vydání usnesení o zahájení řízení.⁴⁹ Po 1. červenci

⁴⁷ Viz § 81 odst. 1 o. s. ř.

⁴⁸ Viz § 113 o. s. ř.

⁴⁹ Podle § 82 odst. 1 o. s. ř. řízení je zahájeno dnem, kdy došel soudu návrh na jeho zahájení nebo kdy bylo vydáno usnesení, podle něhož se řízení zahajuje bez návrhu.

2009 je řízení zahájeno také ve chvíli, kdy elektronická žaloba dojde do datové schránky soudu.⁵⁰ Podá-li žalobce žalobu prostřednictvím své vlastní datové schránky, má za to, že účinky spojené s podáním žaloby nastanou již ve chvíli, kdy žalobce vydal příkaz k jejímu odeslání do datové schránky soudu. Česká pošta, která je správcem datových schránek, totiž má postavení **doručujícího orgánu**.

Stejně jako hmotněprávní vztah má i procesněprávní vztah tři základní složky – subjekty, předmět a obsah.⁵¹ Subjekty civilního sporu jsou především žalobce, žalovaný a soud, který ve věci rozhoduje. Prvotní předmět civilního sporu tvoří hodnoty (zpravidla věci nebo peníze), o nichž soud rozhoduje. Prvotním obsahem procesněprávního vztahu jsou práva a povinnosti, která mají být mezi účastníky nastolena rozhodnutím soudu ve věci samé. – Cílem žaloby je vymezit spor. **Žaloba** je tedy, pokud se obsahu týče, **úkonem žalobce, který vymezuje subjekty, prvotní předmět a prvotní obsah žalobou zahájeného soudního řízení**.

Žaloba, popřípadě usnesení soudu o zahájení řízení, vytvářejí tzv. **primární řízení** (a tím vymezují prvotní subjekty, prvotní předmět a prvotní obsah soudního řízení). Avšak existují i **sekundární předměty a sekundární obsahy soudního sporu**. – Aby se soud dobral rozhodnutí ve věci samé, musí se zabývat celou řadou „drobností“ (například musí opatřovat důkazy, provádět místní šetření, ustanovit znalce apod.), které mají svůj vlastní (pro řízení jako celek sekundární) předmět a obsah. Těmito podružnostmi se však žaloba nezabývá. Nicméně tyto sekundární předměty a obsahy (někdy dokonce i sekundární subjekty)⁵² civilního řízení vytvářejí jakési „**miniřízení**“ **uvnitř hlavního procesu**. Jestliže je iniciátorem takového „miniřízení“ některá ze stran sporu, musí ve vztahu k soudu uskutečnit úkon, který obsahuje podobné náležitosti jako žaloba.⁵³ – Například žalovaný požádá soud o provedení důkazu. Takový návrh musí obsahovat popis důkazu (který je

⁵⁰ Doručování prostřednictvím datových schránek upravuje zákon č. 300/2008 Sb. Podle § 18 odst. 2 tohoto zákona úkon učiněný prostřednictvím datové schránky má vůči orgánu státní moci stejné účinky jako úkon učiněný písemně a podepsaný, ledaže jiný právní předpis nebo vnitřní předpis požaduje společný úkon více z uvedených osob.

⁵¹ Viz BOGUSZAK, J., Čapek, J. *Teorie práva*. Praha : Codex Bohemia, 1997, s. 97–112.

⁵² Tzv. osoby na řízení zúčastněné.

⁵³ Podle § 42 odst. 1 o. s. ř. podání je možno učinit písemně nebo ústně. Písemné podání se činí v listinné nebo elektronické podobě prostřednictvím veřejné datové sítě, telegraficky nebo telefaxem. Ústní podání se činí do protokolu. Ústně do protokolu je možno podání učinit, jde-li o návrh na zahájení řízení o povolení uzavřít manželství, o určení a popření

předmětem „miniřízení“) a musí z něj vyplývat požadavek, aby soud tento důkaz zajistil a provedl (tyto povinnosti, které má soud podle návrhu na provedení důkazu splnit, tvoří obsah „miniřízení“).⁵⁴ Jestliže navrhovatel důkazu nebo oprávněný iniciátor „miniřízení“ podá nekompletní návrh na zahájení „miniřízení“, soud je jej povinen (stejně jako v případě vadné žaloby) vyzvat k odstranění vad jeho návrhu a poučit ho o tom, proč pokládá návrh za neúplný a co je třeba doplnit. Jestliže navrhovatel výzvě soudu nevyhoví, soud nekompletnímu nebo nesprávnému požadavku nevyhoví, zpravidla aniž by o tom musel rozhodovat (§ 43 odst. 2 věta druhá o. s. ř.).

Žaloba zároveň má být **procesním úkonem, kterým se žalobce domáhá ochrany svého hmotného (zpravidla na žalobě nezávislého) práva, které nemá svůj původ v procesních předpisech.** Toto hmotné právo většinou již v době podání žaloby existuje. Spíše výjimečně má být toto právo nastoleno až rozsudkem. Ale i tak se v rozsudečném výroku mají zrcadlit hmotněprávní skutečnosti, které nastaly do doby jeho vyhlášení a jsou svým původem na procesním právu nezávislé. Žaloba a na ni navazující soudní verdikt mají být „pouhým“ nástrojem státem garantované ochrany porušených či ohrožených subjektivních práv.⁵⁵ Žaloba, již soud vyhoví, a samozřejmě i sám rozsudečný výrok, tedy mají vystihovat mimoprocesní realitu. Procesní právo je pouhým nástrojem k prosazení subjektivních práv, nikoli jejich tvůrcem.

Ale v řadě případů však tomu tak není. Ptejme se proč.

II.

Žaloba – součást emancipovaného procesního práva

Existují čtyři **základní logické a zároveň legitimní příčiny, které soudu umožňují rozhodnout nikoli na základě najisto postavené reality:**

rodičovství, o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení, o osvojení a řízení, které lze zahájit i bez návrhu, a návrhy na výkon rozhodnutí v těchto řízeních vydaných.

⁵⁴ Sám předmět důkazu (například svědek) může být zároveň subjektem „miniřízení“, jehož účelem je výslech tohoto svědka. V souvislosti s výsledkem mu totiž zpravidla vznikají práva a povinnosti, která svědek má prvotně ve vztahu k soudu (povinnost dostavit se a vypovídat, právo na svědecké).

⁵⁵ Viz WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha : Acta Universitatis Carolinae, 1979, s. 7.

- a) **Nepřeklenutelný informační deficit týkající se pro rozhodnutí podstatné skutečnosti, kterým trpí jak účastníci, tak soud.**⁵⁶ Například žalobce (pojistník) požaduje po pojišťovně náhradu škody za odcizení svého vozidla. Soud ani účastníci řízení však nemají k dispozici žádné důkazy, kým a kdy byl vůz odcizen. Z důkazů vyplývá pouze to, že vůz během určitého časového úseku zmizel. A jediným logickým vývodem, k němuž provedené důkazy vedou, je závěr, že automobil byl skutečně odcizen. – Za takových okolností žalobce nemusí v žalobě vylíčit přesný průběh odcizení svého vozidla. Žaloba je tedy méně konkrétní, než za obvyklých okolností, a přesto ji soud nemůže odmítnout jako neprojednatelnou. Rovněž rozhodnutí ve věci samé vychází z jen vágně formulované skutkové reality.
- b) **Pasivita účastníků civilního sporu, kterou soud bez součinnosti účastníků není schopen** (nebo z důvodu hospodárnosti řízení povinen) **překonat.** Civilní spor ovládá tzv. zásada projednací. To znamená, že je především na účastnících, aby tvrdili a prokazovali pro rozhodnutí podstatné skutečnosti. Jinak se vystaví riziku neúspěchu ve sporu. – Dá se říci, že procesní pasivita účastníků má schopnost vytvářet virtuální realitu, z níž soud vychází. V pochybnostech o pozitivní skutkové okolnosti totiž soud má za to, že tato okolnost nenastala. Zásada projednací však není samoúčelná a prvotně neslouží k tomu, aby se soud zcela zbavil Ústavou deklarované odpovědnosti za výsledek řízení.⁵⁷ V ideálním případě je pouze cestou k vytčenému cíli – k rozhodnutí na základě skutečně zjištěného stavu věci. Má přispět k rychlému vyhocení sporu na základě soupeření argumentů a protiargumentů stran.⁵⁸
- c) Předpoklad, že **právo svědčí pouze bdělým.** Ti, kteří se žalobnímu požadavku nebrání, ačkoli lze očekávat, že by tak učinili, pokud by nárok podle jejich názoru nebyl po právu, spor prohrávají. Zásada „právo svědčí bdělým“ se uplatní jen tehdy, když soud její využití shledá

⁵⁶ Viz MACUR, J. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno : Masarykova univerzita, 2000.

⁵⁷ Článek 90 Ústavy ČR hovoří o tom, že soudy jsou povolány k tomu, aby poskytovaly ochranu právům účastníků řízení. Tato ochrana by neměla pouze formální, ale měla by vést k pokud možno spravedlivému výsledku. Srovnej například s Nálezem III. ÚS 166/95 ze dne 30. 11. 1995. – V této rovině lze hovořit o odpovědnosti soudu za to, že výsledek soudního sporu bude spravedlivý. K témuž soud ostatně zavazuje i ustanovení § 1 o. s. ř.

⁵⁸ Viz MACUR, J. *Předmět sporu v civilním soudním řízení*. Brno : Masarykova univerzita, 2002.

za přiměřené povaze projednávané věci. Kupříkladu soud může, ale nemusí vydat platební rozkaz,⁵⁹ elektronický platební rozkaz⁶⁰ nebo rozsudek pro zmeškání.⁶¹ – Tento bod se nekryje s předchozím ad b). Nejedná se totiž o objektivní nemožnost soudu zjistit, jak se věci mají. Soud by mohl svojí zjišťovací aktivitou nečinnost účastníků nahradit. Procesní předpisy však soudci umožňují nebo dokonce příkazují samostatnou prokazovací aktivitu nevyvíjet a rozhodnout na základě faktů a důkazů, které sami účastníci do řízení vnesli.

- d) **Potřeba ukončit spor v přiměřené době. Nezáleží na tom, z jakých příčin k prodloužení sporu dochází.** Tato potřeba se projevuje především v rámci tzv. koncentrace řízení. Koncentrací přitom rozumíme navození skutkového a důkazního „stopstavu“ k určitému okamžiku řízení. Účastníci po tomto okamžiku ztrácejí možnost tvrdit a prokazovat pro rozhodnutí podstatné skutečnosti a navrhopvat o nich důkazy.⁶²

Dva ze čtyř výše uvedených důvodů, které soudu nakazují rozhodnout nikoli na základě materiální pravdy, nemusí procesní úprava respektovat. – Až do novely o. s. ř. č. 171/1993 Sb., české soudy měly povinnost zjišťovat pokud možno úplnou pravdu, bez ohledu na procesní aktivitu účastníků. Do 1. 9. 1993 tedy potřeba ukončit spor v přiměřené době a zásada „právo svědčí bdělým“ nenacházely ani zdaleka takové uplatnění jako nyní (zejména po tzv. souhrnné novele o. s. ř. č. 7/2009 Sb., která zavedla velmi přísné režimy koncentrací civilního sporu). Ani tzv. materiální řízení⁶³ však není s to překlenout ani objektivní informační deficit týkající se pro rozhodnutí podstatných faktů a ani si neporadí s naprostou pasivitou účastníků, kteří zadržují fakta a důkazy, které mají výlučně ve svém držení.

Pokud procesní předpisy na základě některého z výše uvedených důvodů soudu umožní, aby rozhodl nikoli na základě skutkových zjištění, ale na základě faktů procesní povahy, dojde k **emancipaci procesního práva** a k jeho oddělení od projednávané hmotněprávní skutkové podstaty. Samo procesní právo a fakta ryze procesní povahy se stanou skutečnostmi, které

⁵⁹ Viz § 172 odst. 1 o. s. ř.

⁶⁰ Viz § 174a odst. 1 o. s. ř.

⁶¹ Viz § 153b odst. 1 o. s. ř.

⁶² Viz ustanovení § 114c o. s. ř., které nastoluje koncentraci řízení v souvislosti s ukončením přípravného jednání ve věci. Obdobné účinky má ustanovení § 119a odst. 1 o. s. ř., které koncentruje řízení k okamžiku vyhlášení prvostupňového rozsudku.

⁶³ Tedy řízení, jehož cílem je zjistit pokud možno úplnou pravdu.

tvarují rozhodnutí soudu ve věci samé. – Tento fakt je velmi podstatný, mám-li se pokusit o definici žaloby.

Žaloba je procesními předpisy formalizovaným sdělením účastníka civilního sporu, na jehož základě soud získává právo a povinnost rozhodnout o účastníkem tvrzeném hmotném právu či povinnosti. Zákon nepředepisuje, že žaloba musí být pravdivá, upravuje pouze její formální náležitosti. Proto se, alespoň podle dikce zákona, nelze ztotožnit s dosud prezentovaným názorem, že žaloba v současné době slouží k ochraně porušených či ohrožených subjektivních práv. Zvláště za situace, kdy české soudy mohou rozhodovat nikoli na základě zjišťování (dokazování), ale pouze na podkladě neprověřených skutečností uvedených v žalobě. Tak je tomu například v případě vydání tzv. fiktivního rozsudku pro zmeškání.⁶⁴

Lze uzavřít, že **žaloba** jako formalizované tvrzení žalobce má za určitých okolností **stejně účinky jako** soudem provedený **důkaz**. Je tomu tak tehdy, **když soud rozhoduje nikoli na základě dokazování, ale na podkladě tvrzení uvedených v žalobě**. Tuto vlastnost žaloby procesní teorie dosud nezdůrazňuje.

Procesualisté, kteří tvrdí, že hmotné právo, které se stalo předmětem projednání a rozhodnutí v rámci soudního sporu, ztrácí svoji podstatu, neboť se přeměňuje v právo, které je obsahem soudního verdiktu ve věci samé, mají pravdu.⁶⁵ Současné instituty urychlující české soudní řízení totiž narušují kauzální nexus mezi hmotněprávním skutkem, žalobními tvrzeními a soudním rozhodnutím ve věci samé. Například žalovaný se nedostaví k prvému jednání ve věci a soud na základě návrhu žalobce vydá rozsudek pro zmeškání. Přitom vychází z informací uvedených v žalobě. Objektivní realita přitom ustupuje do pozadí. Zároveň v každém civilním sporu a zčásti i v „**nesporech**“ platí, že soud je tvrzeními uvedenými v žalobě vázán. Nemá tedy právo zjišťovat hmotněprávní fakta, která se žalobě zcela vymykají.

⁶⁴ Naplněním podmínek pro vydání fiktivního rozsudku pro uznání rozumím situaci, kdy soud žalovanému doručí předvolání k prvému ústnímu jednání a poučení o možnosti vydat rozsudek pro zmeškání jednání fikcí (přestože ví, že se adresát na adrese pro doručování nezdržuje) a posléze na základě tohoto jen zdánlivého doručení skutečně rozsudkem pro zmeškání rozhodne. Přitom vychází z toho, že žalovaný svým nedostavením se projevil vůli se žalobě nebránit.

⁶⁵ Viz WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání, Praha : Linde, a. s., 2004. s. 284–286.

S trochou nadsázky lze dovodit, že **hmotněprávní realita se podáním žaloby** (alespoň pro účely soudního rozhodování) **přeměňuje v účastníkovu tvrzení uvedená v žalobě a posléze do soudního verdiktu ve věci samé**. – Je to jako hra na tichou poštu, transkripce původního skutku do žaloby a následně do rozsudku totiž nemusí být věrná. V každé fázi předávání původní skutkové informace může dojít k jejímu většímu nebo menšímu zkreslení. Ostatně dokonalá transkripce skutku do soudního rozhodnutí ani není možná, protože jakékoli jazykové sdělení nemůže zcela vystihovat realitu v její úplnosti.⁶⁶

Hovořím-li o tom, žaloba a na ni navazující rozhodnutí soudu ve věci samé mají schopnost přeměnit objektivní realitu nejprve v žalobcem uvedená skutková tvrzení a posléze v nový vztah mezi účastníky sporu, činím tak s vědomím, že objektivní realita není ani žalobou ani rozsudkem ve skutečnosti nahrazena.⁶⁷ Kupříkladu platební rozkaz, jímž soud žalovanému uloží povinnost zaplatit žalobci 1000 Kč, se může odvíjet od nesprávného předpokladu, že žalobce žalovanému tuto částku skutečně půjčil. Nelze však oddiskutovat, že žaloba a verdikt ve věci samé navozují takový stav, jako by k půjčce mezi účastníky skutečně došlo. Objektivní realita se tedy musí soudnímu verdiktu přizpůsobit. – Žalovaný skutečně musí žalobci peníze vrátit, i když mu je ve skutečnosti nedluží, a žalobce může nabytou finanční částku použít k navození celé řady naprosto reálných právních vztahů.

K naprostému potlačení původní reality na úkor žaloby a z ní vyplývajícího soudního verdiktu samozřejmě dojde jen tehdy, když původní vztah mezi účastníky má čistě právní rozměr. K úplnému nahrazení objektivní reality rozsudečným verdiktem nedojde, pokud vztah, který je předmětem žaloby a soudního řízení, má i jiné než právní konsekvence. – Tak je tomu ve většině případů. Mimoprávním následkem, který i nadále bude existovat bez ohledu na skutková tvrzení uvedená v žalobě a nezávisle na rozhodnutí soudu, je například biologické otcovství konkrétního muže k nezletilému dítěti. Navzdory tomu, že soud na základě shodných účastnických výpovědí otcovství skutečného biologického otce (ovšem v rozporu s objektivní realitou) popřel.

⁶⁶ CHOMSKÝ, N. *Syntaktické struktury*. Praha : Academia, 1966.

⁶⁷ Viz MACUR, J. *Základní otázky právní moci civilních soudních rozhodnutí*. Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1972, s. 9–15.